

Zoran Mutić

Svjedočenja o genocidu

Kada mi je ponudjeno da pročitam i komentiram posljednji poduhvat MELIKE SALIHBEG BOSNAWI, *The War Rhymes*, moram priznati da me tom djelu, prije svega, privukla intelektualna znatiželja. U drugu ruku, pretpostavljam da je to ono što nas uvijek vuče ka nekom umjetničkom ostvarenju. Trebao bih isto tako priznati da mi je radoznalost bila pojačana onim što sam znao o pjesnikinji: samo smo se jednom sreli, zvanično, ali naravno da sam bio upoznat sa njenim radom. Njena je poezija bila možda previše hermetična za mene, ali sam uveliko uživao u nekim od njenih skorijih eseja, a posebno sam se divio njenoj ličnosti: u vrijeme kada se većina nas opredjeljivala za šutnju ili kompromis kako bi nas "ostavili na miru", ona je odvažno izabrala osobnu čvrstinu i integritet; iza nje je stajalo vrlo malo pojedinaca i nijedna institucija - osim njene vjere. No u čitanje knjige upustio sam se što sam objektivnije mogao, trudeći se da ne dopustim mojim prethodnim procjenama da utječu na sadašnje.

Medjutim, *The War Rhymes* nisu bile onako kontemplativne kako sam očekivao da će biti, ali nisu bile ni hronika "svodjenja računa". Ova duga poetska pripovijest predstavlja suštinu izmučenog iskustva, iznevjerenih nadanja i razbijenih snova, gdje pjesnikinja biva svjedokom čudovišnog zločina i ostaje zdrave pameti kako bi o njemu posvjedočila na jedini način kojim su pjesnici obdareni: riječima.

Na retoričko pitanje može li se poezija pisati poslije Auschwitza nepotrebno je naglašavati da je odgovor pozitivan, pod uvjetom da je pišu žrtve. Više puta je isticano kako je sarajevsko mučeništvo rodilo brojna književna djela: Muze su

naprosto odbile da ih ušutka topovska paljba. Neki od tih tekstova bili su više nego tek nadareni, dok su drugi predstavljali puki bijeg od svakodnevne stvarnosti i jedino će se moći ocjenjivati sa historijske distance. No *The War Rhymes* ne pripadaju ni prvoj ni drugoj vrsti. One stoje usamljene, jedinstvene i izdvojene, i to je možda njihova najznačajnija odlika. Kao što je slučaj sa većinom književnika, njihov život se rijetko može odvojiti od njihovog djela. I to je ponovno dokazano sa pjesmama *The War Rhymes*: Melika Salihbeg Bosnawi dala je izuzetan doprinos samoj poeziji; samim tim njeno djelo odbija da se svrsta u žanrove. U zapanjujućoj mješavini erudicije, tehnike i nadarenosti, uz ovladavanje slikama i povremene dovitljive igre riječi, ovaj krhki svjedok klaonice proizveo je količinu od nekih 8.500 stihova što pripovijedaju sagu o jednom gradu, o njegovim u isti mah junačkim i tragičnim, zaboravljenim stanovnicima, ali prije svega o jednoj ženi: o samotnom "političkom biću" kome vjera pomaže ne samo da preživi već i da otkrije nježne likove u segmentu "House Of Urchins", djecu napuštenu usred sveopćeg napuštanja, kao i da razotkrije bijedne političke igrarije profesionalnih patriota. "Sarajevo Kids War-Chorus" predstavlja užasavajuće čitateljsko iskustvo koje nanovo proživljavamo svaki put kad ga iščitavamo - a sve je u stvari tek puko "obradjivanje" svakodnevne stvarnosti i stoga još užasnije. Imena, statistički podaci, činjenice i brojke, tek nehajno nabačeni, samo pojačavaju strahotu, dok nas paradoks izokrenutog a prefinjenog slikovitog govora, tako uobičajen za svakodnevnu lirsku poeziju, tjera da uzdrhtimo sa strahopoštovanjem.

Jednom je jedan pjesnik prokomentirao jalovost argumenata o formi i sadržaju u poeziji. "Ali oni su potpuno jednaki", ustvrdio je. "Mijenjajući predmet nužno mijenjamo i formu." A to nije nauštrb pjesnika. Sadržaj u kom redovna

zbivanja (radilo se o epizodama iz osobnih sjećanja ili o informacijama iz gradske mrtvačnice) bivaju isprepletena sa historijskim podacima, likovima i citatima iz Svete Knjige, mogli su se pretočiti u umjetnost jedino u sadašnjem vidu. I tako stižemo do pitanja jezika.

Jezik je ovdje manje sredstvo uzajamnog sporazumijevanja sa čitateljem; on je prije orudje za prijenos poruka, vapaj za pomoći i razumijevanjem, de profundis, krut, ogoljen pribor kojim pjesnikinja pokušava da dosegne svoju publiku. Povremeno arhaičan, izlomljene strukture, on ispoljava haos u svijetu, dok povremeno nabrajanje slika, njihova gradacija dok naposljetku ne stignu do vrhunca i eksplodiraju, služi da nas podsjeti na to da je do nas samih da preuzmemo odgovornost: hoćemo li se opredijeliti za zidanje mostova, poput mimara Sinana, ili za njihovo razaranje, hoćemo li se držati zakonâ, Božijih i ljudskih, pisanih i nepisanih, odluka je na nama. No ukoliko nas naš osobni moral nagoni da stanemo uz žrtvu, uz potlačene, uz ranjene, onda nemamo pravo na šutnju, ne smijemo se pretvarati da ne vidimo.

Moram priznati da nisam održao obećanje koje sam samom sebi dao na početku - da ću ostati hladan i objektivan dok budem čitao ovu knjigu. Povremeno duboko dirnut, potom uzrujan, ali nikad neangažovan, uglavnom je mnome prevladavalo osjećanje nemoćnog bijesa, suosjećanja i tjeskobe, tako da vjerovatno nisam posvetio dovoljno pažnje drugim dimenzijama knjige *The War Rhymes*. No bio sam ih neprekidno i sasvim jasno svjestan. Između ostalog, i njihove satirične note. A ukoliko se neko pita je li moguća satira kad se piše o nečemu sličnom bosanskom ratu, treba se samo sjetiti Swiftovog "Skromnog prijedloga" i sličnih umjetničkih djela. Čak bi se i Lady-Hate, čiji je dance macabre predstavljen kao umjetnički performans, u drugačijem kontekstu po svoj prilici

doimala kao očaravajući lik. A to je ono u čemu *The War Rhymes* u stvari ispoljavaju svoju suštinsku snagu.

U jednu ruku mi je žao što će većina bosanskih čitatelja biti lišena žestine i ljepote koje nose *The War Rhymes*. Razmišljao sam o pjesnikinjinom izboru jezika: zar nije jezik najsvetija stvar za pjesnika, alat kojim on ili ona savršeno vlada? Zašto je Melika odabrala ovu stazu, najtežu od svih - da se izražava u jeziku drugačijem od onog u kom je ona već majstor? Ali to bi nas navelo da dovodimo u pitanje cjelokupno djelo Josepha Conrada, Lafcadio Hearn, pa čak i Chinua Achebea, koji je ovladao osvajačevim jezikom samo zato da bi dokazao kako rob može nadmudriti robovlasnika.

I na kraju da ustvrdimo kako ne vidimo optimizma u knjizi *The War Rhymes*. A otkud bi ga i bilo? No ima nešto što iz njih možemo naučiti - što je, dakako, slučaj sa većinom remek-djela, čak i kad im nije namjera da obrazuju - a to je da budemo skromni, da poštujemo sva stvorenja, sitne ljudske sudbine kao i veličanstvene životinje i jednostavne biljke. Kada odložimo ovu knjigu pitamo se kako je bilo moguće stisnuti tako mnogo tako različitih, plemenitih osjećanja na ove strane. Osjećamo kako možemo dublje su-osjećati. Čudovišni plan podjele nedjeljivog, pokušaj da se sa lica zemlje zбриše cijeli jedan narod, ovdje se suočio sa najsnažnijim glasom.

Sarajevo, april 2000

(Tekst je objavljen u listu *Oslobodjenje*, u povodu promocije knjige održane u Švicarskoj galeriji, Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine, 25. septembra 2000. Mutić, jedan od promotora, korigirao je tom prilikom svoj sud o odsustvu optimizma u knjizi SARAJEVO ROSE/WAR RHYMES).